PRZEWODNIK DLA PROWADZĄCEGO

FAMILOKI RYBNIKA PAMIĘTAJĄ ZMIANĘ

Trzy gotowe lekcje po 45 minut o życiu w rybnickich familokach: na zdjęciach z rodzinnych albumów, nagraniach mieszkańców i źródłach z osiedla Rymer w Niedobczycach. Wystarczy wydrukować karty i otworzyć prezentację.

DLA KOGO	CZAS	PROWADZI	LICENCJA
szkoły ponadpodstawowe, UTW, grupy międzypokoleniowe	3 lekcje × 45 min, każda działa osobno	nauczyciel lub animator, bez przygotowania historycznego	CC BY 4.0, bezpłatnie

CO JEST W PAKIECIE

Lekcja	Pytanie	Uczniowie…	Do wydruku
1. Jak się żyło w familoku?	Jak wyglądała codzienność w domu robotniczym?	analizują w grupach zdjęcie z rodzinnego albumu: co widać, co z tego wynika, czego nie wiemy	9 kart ze zdjęciami, karta pracy 1
2. Głosy sąsiadów	Co pamiętają mieszkańcy i jak ich słuchać?	słuchają trzech krótkich relacji, odróżniają fakt od wspomnienia i opinii, układają pytania do rozmowy z kimś starszym	3 karty z relacjami, karta pracy 2, zadanie domowe
3. Co się zmieniło i co warto zachować?	Za co dziś odpowiadamy?	porównują źródła „wtedy i dziś”, dyskutują, wybierają pięć rzeczy wartych zachowania	6 kart „wtedy i dziś”, karta pracy 3

JAK ZACZĄĆ W TRZECH KROKACH

1. **Wybierz lekcję.** Najlepiej w kolejności 1 → 2 → 3, ale każda działa samodzielnie.
2. **Wydrukuj** plik lekcji: plan zajęć, karty źródłowe (pocięte wzdłuż linii) i kartę pracy (jedna na grupę). Druk w skali 100%.
3. **Otwórz prezentację** lekcji (PDF, pełny ekran). Nagrania i spacer 360° są na familokirybnika.pl; transkrypcje są w kartach, więc lekcja odbędzie się także bez internetu.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

TRZY GRUPY, JEDEN MATERIAŁ

Grupa	Co zmienić
Szkoła (domyślnie)	Prowadź według planu. Pilnuj podziału na „widzę / myślę / nie wiemy / pytam” i tego, żeby każda grupa nazwała, czego ze źródła nie da się ustalić.
Uniwersytet Trzeciego Wieku	Skróć pracę z kartą, wydłuż rozmowę. Uczestnicy mogą dopowiadać własne wspomnienia, ale nikt nie musi. Zadanie domowe z lekcji 2 zamień na „opowiedz wnukom”.
Grupa międzypokoleniowa	Pracujcie w parach młodsza–starsza osoba. Młodsza opisuje zdjęcie i zapisuje, starsza dodaje kontekst. Na końcu razem zaznaczają, co jest faktem, a co pamięcią.

WARIANT 90 MINUT

- Lekcja 1 + lekcja 2 w jednym bloku (przerwa po 45 min), albo
- lekcja 3 + spacer po osiedlu Rymer: ul. gen. Andersa, Barbary, Paderewskiego (chlywiki) i park im. H. Czempiela. Uczniowie robią zdjęcia do zadania „Refotografia”. Jeśli wyjście nie jest możliwe, użyj spaceru 360° na familokirybnika.pl/spacer-360/.

PAKIET I WYSTAWA PROJEKTU

Wystawa „Żywe archiwum Rybnika” ma pięć plansz o familokach. Jeśli grupa ogląda wystawę, połącz ją z lekcjami:

Plansza	Pasuje do
1 Rybnickie familoki · 2 Plac	Lekcja 1
3 Kobiety · kod QR „Posłuchaj rozmów” (nagrania mieszkańców)	Lekcja 2
4 Kopalnia · 5 Co się zmieniło? · strefa dialogu (pytania o wspólnotę)	Lekcja 3

> **Dlaczego ten temat?** Projekt powstał w programie „Patriotyzm Jutra”. Patriotyzm pokazujemy tu jako odpowiedzialność za miejsce i ludzi obok: sąsiedzką pomoc, pracę, pamięć o tym, kto tu mieszkał, i decyzję, co z tego zachować. Lekcja 3 kończy się właśnie tą rozmową.

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · przewodnik, s. 2

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

PIĘĆ ZASAD PRACY ZE WSPOMNIENIAMI

1. **Wspomnienie nie jest encyklopedią.** Relacja mówi, jak ktoś pamięta swoje życie. Daty i liczby sprawdzamy w innych źródłach.
2. **Nie uogólniamy z jednej historii.** „U pani Lucyny było tak” nie znaczy „wszędzie było tak”.
3. **Gwara to nie błąd.** Nie poprawiamy śląskich słów, pytamy o ich znaczenie (słowniczek jest w lekcji 2).
4. **Nikt nie musi mówić o swojej rodzinie.** Uczestnik może pracować tylko na materiałach z pakietu.
5. **Bez zgody nie publikujemy** nagrań, zdjęć osób ani nazwisk. Rozmówca może wycofać zgodę albo ograniczyć jej zakres (np. „tylko bez nazwiska”).

DOSTĘPNOŚĆ

- Każde nagranie ma pełną transkrypcję w karcie. Osoby, które słabo słyszą, czytają zamiast słuchać.
- PDF-y mają warstwę tekstową, działają z czytnikami ekranu. Zdjęcia mają opisy.
- Spacer 360° obsługuje się myszą, palcem albo klawiaturą; pod panoramami jest ta sama trasa na zwykłych zdjęciach z opisami.
- Informacja o projekcie w tekście łatwym do czytania (ETR): familokirybnika.pl/tekst-latwy/.
- Karty można drukować w A3, jeśli ktoś potrzebuje większej czcionki.

GDZIE SZUKAĆ DALEJ

- **Muzeum w Rybniku** ma w zbiorach m.in. fotografie pracowników kopalni Römer z ok. 1920 r. (sygn. MRy/GH/251, MRy/GH/436), pocztówki z Niedobczyc z początku XX w. (MRy/H/3584, MRy/H/3586) i negatywy Z. Kellera z Niedobczyc z 1986 r. Warto umówić wizytę z klasą albo kwerendę.
- **Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Raciborzu:** zespół „Kopalnia Węgla Kamiennego Römer w Niedobczycach”.
- **Zabytkowa Kopalnia Ignacy** w Rybniku-Niewiadomiu: muzeum górnictwa; na jej stronie jest tekst „Kopalnia Rymer w pamięci mieszkańców dzielnicy Niedobczyce”.
- **Śląska Biblioteka Cyfrowa** (sbc.org.pl): „Kronika Rybnicka”, prasa i mapy, w tym mapa WIG Rybnik z 1933 r.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

ŹRÓDŁA FAKTÓW

Każdy fakt w lekcjach ma źródło podane na slajdzie lub karcie. Pełne adresy:

1. A. Gryglewska, „Osiedle górnicze w Rybniku-Niedobczycach – urbanistyka, architektura, problemy rewaloryzacji", „Ochrona Zabytków" 1990, nr 1, s. 15–22 — https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/ochrona-zabytkow/1990-tom-43-numer-1-168/ochrona_zabytkow-r1990-t43-n1_168-s15-22.pdf
2. Narodowy Instytut Dziedzictwa, „Zespół osiedla robotniczego KWK Rymer" (rejestr zabytków A/1409/90) — https://zabytek.pl/pl/obiekty/g-256242
3. Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa, Koło w Rybniku: kopalnia Rymer — http://www.sitg.rybnik.pl/kopalnie-zlikwidowane-w-rop/rybnik-rymer.php
4. Fundacja Kopalń Zlikwidowanych w ROW: KWK Rymer — https://fkzrow.pl/kopalnie/rybnik/rymer
5. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Rybnika 2022–2025 — https://dzienniki.slask.eu/eli/POL_WOJ_SL/2021/7403/ogl/pol/pdf
6. Miasto Rybnik: „Niedobczyckie chlywiki odmłodzone" — https://www.rybnik.eu/dla-mieszkancow/aktualnosci/aktualnosc/niedobczyckie-chlywiki-odmlodzone
7. Gazeta Rybnicka: „Lokatorzy wrócą do zabytkowego familoka" — https://www.rybnicka.eu/gazeta-rybnicka/niedobczyce/Lokatorzy-wroca-do-zabytkowego-familoka/idn:3530
8. Nowiny: „Familoki z duszą" — https://www.nowiny.pl/wiadomosci/117754-familoki-z-dusza.html
9. Miasto Rybnik: Niedobczyce – historia dzielnicy — https://www.rybnik.eu/miasto/dzielnice-miasta/niedobczyce
10. Centrum Archiwistyki Społecznej: publikacje o historii mówionej — https://cas.org.pl/co-robimy/publikacje/

AUTORSTWO I LICENCJA

Stowarzyszenie Słowem w Twarz, Rybnik 2026. Karty źródłowe, karta pracy „Odkrywamy historię familoków" i scenariusz warsztatu ze źródłami: Laura Hanak. Relacje: p. Lucyna i słuchaczki Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Rybniku, nagrania projektu 2026, udostępnione za ich zgodą. Warstwa edukacyjna pakietu (teksty, plany, karty pracy) jest na licencji CC BY 4.0. Fotografie mają własne warunki, opisane na następnej stronie.

> **Jak cytować:** Stowarzyszenie Słowem w Twarz, *Familoki Rybnika pamiętają zmianę. Pakiet edukacyjny*, wersja 2.0, Rybnik 2026, CC BY 4.0, familokirybnika.pl/edukacja/.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra"

FOTOGRAFIE

Dziewięć zdjęć w lekcji 1 (karty 1–9, część z nich także w lekcjach 2 i 3) pochodzi z rodzinnych albumów mieszkańców; do warsztatów projektu przygotowała je Laura Hanak. Nie znamy dokładnych dat ani miejsc – to część zadania dla uczniów.

> **Zdjęcia rodzinne nie są objęte licencją CC BY 4.0.** Używaj ich na zajęciach z tym pakietem. Ich publikacja (np. w internecie) wymaga zgody właścicieli – kontakt przez Stowarzyszenie Słowem w Twarz.

Pozostałe zdjęcia:

Zdjęcie	Autor, zbiór, licencja
Budynek szybu kopalni Römer, projekt Hansa Poelziga, 1914	Architekturmuseum der TU Berlin, inw. 5358 · domena publiczna (CC0)
Kopalnia Rymer w Niedobczycach, lata 70.	fot. Lech Zielaskowski, Narodowe Archiwum Cyfrowe · domena publiczna
Przejęcie Rybnika przez władze polskie, 3 lipca 1922	Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny, Narodowe Archiwum Cyfrowe · domena publiczna
Familok przy ul. gen. Andersa 30, styczeń 2022	fot. Kamil Czaiński, Wikimedia Commons · CC BY-SA 4.0
Park im. Henryka Czempiela, 2019	fot. Woziwoda, Wikimedia Commons · CC BY 3.0
Plac przed domami, osiedle Rymer, 2026	spacer 360° projektu · Stowarzyszenie Słowem w Twarz · CC BY 4.0
Chlywiki przy ul. Paderewskiego, 2026	spacer 360° projektu · Stowarzyszenie Słowem w Twarz · CC BY 4.0
Sień familoka, 2026	spacer 360° projektu · Stowarzyszenie Słowem w Twarz · CC BY 4.0
Plac między familokami, 2026	spacer 360° projektu · Stowarzyszenie Słowem w Twarz · CC BY 4.0

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

LEKCJA 1. JAK SIĘ ŻYŁO W FAMILOKU?

Uczniowie poznają osiedle robotnicze i na zdjęciach z rodzinnych albumów odkrywają codzienność jego mieszkańców.

Po lekcji uczestnicy: wyjaśniają, czym jest familok i dlaczego powstał przy kopalni; opisują zdjęcie, oddzielając to, co widać, od domysłów; formułują pytania do świadka.

Przygotuj

- prezentację „Lekcja 1” (10 slajdów),
- 9 kart ze zdjęciami (s. 3–5, pociąć wzdłuż linii),
- kartę pracy 1 dla każdej grupy 3–4-osobowej (s. 6),
- opcjonalnie: spacer 360° na familokirybnika.pl/spacer-360/ (sceny „Plac”, „Chlywiki”, „Sień”).

Czas	Etap	Co robimy
0–5 min	Wejście	Slajd 2: „Familok, czyli Familienhaus”. Zapytaj, kto zna to słowo i kto zna kogoś, kto mieszkał w familoku.
5–13 min	Osiedle Rymer	Slajdy 3–7: jak powstało osiedle, jak mieszkano (41 m², wspólne ubikacje, brak wodociągu), plac, chlywik, sień. Jeśli masz internet, pokaż jedną scenę spaceru 360°.
13–16 min	Metoda	Slajd 8: „Widzę – myślę – pytam” na przykładzie zdjęcia placu. Pokaż różnicę: „widzę samochody na bruku” a „myślę, że to wspólna przestrzeń kilku domów”.
16–31 min	Praca w grupach	Slajd 9. Każda grupa losuje kartę ze zdjęciem i wypełnia kartę pracy 1. Chodź między grupami i pytaj: „Skąd to wiecie?”
31–42 min	Prezentacje	Każda grupa w 1 minutę: co widać, czego nie wiemy, jakie pytanie zadalibyśmy osobie ze zdjęcia.
42–45 min	Domknięcie	Slajd 10: „Co z tamtego życia widzicie dziś na swoim osiedlu lub ulicy?”

Na co uważać: zdjęcia pochodzą z różnych rodzin i nie znamy ich dokładnych dat ani miejsc. To nie wada, tylko część zadania: dobre odpowiedzi brzmią „nie wiemy, ale można sprawdzić…”.

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 1, s. 1

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

OSIEDLE RYMER W LICZBACH I DATACH

Kiedy	Co	Źródło
1 lipca 1896	Powstaje kopalnia w Niedobczycach (od 1936 r. „Rymer”).	SITG Rybnik; FKZROW
1898	Pierwsze domy: dwa ośmiorodzinne dla robotników i jeden czterorodzinny dla urzędników, z budynkami gospodarczymi.	Gryglewska 1990
1905–1906	Kolonia 12 domów. Domy czterorodzinne: po dwa mieszkania trzyizbowe (63 m²) i dwa dwuizbowe (41 m²). Wspólne ubikacje i schowki w budynkach gospodarczych między domami. Bez kanalizacji i wodociągu. Naprzeciw kopalni dom noclegowy dla 520 górników.	Gryglewska 1990
do 1929	Budowa kolejnych części osiedla (całość: lata 1900–1929).	GPOnZ Rybnika 2022–2025
1938	Gwarectwo kopalni zakłada park (dziś im. Henryka Czempiela).	GPOnZ; Nowiny
7 sierpnia 1990	Układ osiedla z parkiem wpisany do rejestru zabytków (A/1409/90).	NID; GPOnZ

SŁOWA Z LEKCJI

familok – od niem. Familienhaus: dom wielorodzinny dla rodzin robotników

kolonia robotnicza – osiedle budowane przez zakład pracy dla pracowników

plac – wspólna przestrzeń między familokami (tak mówi p. Lucyna)

chlywik – budynek gospodarczy: na węgiel, drobny inwentarz, gołębie

sień – klatka schodowa, korytarz

klopsztanga – trzepak

> Nazywaliśmy to „na plac”, chodziliśmy na plac.
>
> P. LUCYNA · „Z KLUCZEM NA SZYI” · FAMILOKIRYBNIKA.PL/HISTORIE/

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

KARTA 1 · FOTOGRAFIA

Sport między domami

Sport między domami · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Do sprawdzenia: Ulica jako miejsce wydarzenia. Co pozwala rozpoznać sportowców i publiczność?

KARTA 2 · FOTOGRAFIA

Stół przed domem

Stół przed domem · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Do sprawdzenia: Kto gra, a kto patrzy? To dzień pracy czy wolne? Po czym to poznajecie?

KARTA 3 · FOTOGRAFIA

Grupa przy trzepaku

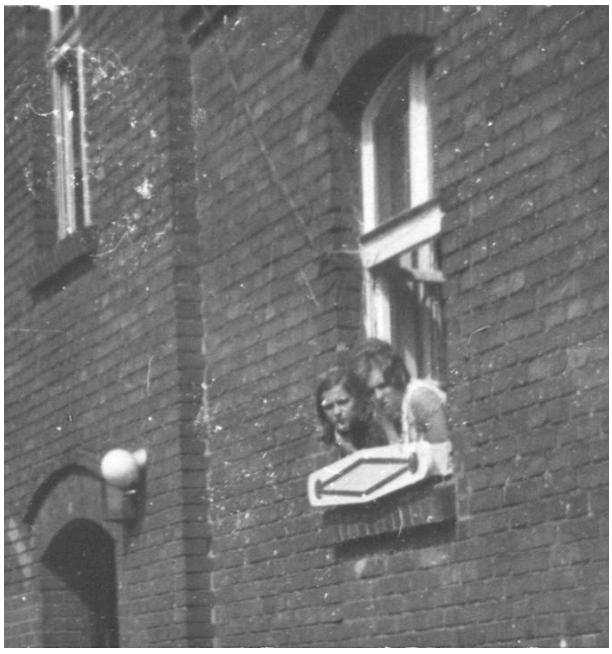

Grupa przy trzepaku · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Do sprawdzenia: Ludzie w różnym wieku i trzepak na placu. Jakie funkcje mogła mieć ta przestrzeń?

KARTA 4 · FOTOGRAFIA

Okno i ulica

Okno i ulica · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Do sprawdzenia: Jaką rolę odgrywało okno w kontaktach między sąsiadami? Co można zobaczyć z okna?

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 1, karty 1

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

MUZEUM HISTORII POLSKI

PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

KARTA 5 · FOTOGRAFIA

Dzieci przy wejściu

Dzieci przy wejściu · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Do sprawdzenia: Co zabawka i tło mówią o rodzinie? Kto mógł zrobić to zdjęcie i po co?

KARTA 6 · FOTOGRAFIA

Rozmowa przy ceglanej ścianie

Rozmowa przy ceglanej ścianie · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Do sprawdzenia: Spotkanie kobiet przed budynkiem. Co ułożenie ciał mówi o relacjach między nimi?

KARTA 7 · FOTOGRAFIA

Muzyka i hasło na scenie

Muzyka i hasło na scenie · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Do sprawdzenia: Występ muzyczny i hasła na scenie. Co napisy pozwalają ustalić, a czego nie?

KARTA 8 · FOTOGRAFIA

Wspólne zdjęcie przed familokiem

Wspólne zdjęcie przed familokiem · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Do sprawdzenia: Policzcie osoby. Kto stoi z przodu, a kto w oknach? Jak są ubrani dorośli, a jak dzieci?

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 1, karty 2

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

KARTA 9 · FOTOGRAFIA

Ślubny orszak

Ślubny orszak · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Do sprawdzenia: Policzcie gości. Jak są ubrani? Przed jakim budynkiem idą?

KARTA DODATKOWA

Wasze zdjęcie

Miejsce na zdjęcie przyniesione przez uczestnika (kopia, nie oryginał)

Do sprawdzenia: Kto jest na zdjęciu, kiedy i gdzie je zrobiono? Co wie o nim właściciel, a czego nie wie nikt?

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 1, karty 3

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

MUZEUM HISTORII POLSKI

PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

KARTA PRACY 1. ODKRYWAMY HISTORIĘ FAMILOKÓW

Imiona: Numer karty:

Na podstawie karty pracy Laury Hanak. Odpowiadajcie krótko, w punktach.

1. Widzę

Wypiszcie pięć rzeczy, które naprawdę są na zdjęciu (ludzie, ubrania, budynki, przedmioty). Bez domysłów.

2. Myślę

Co z tego wynika o codziennym życiu mieszkańców? Zacznijcie od „Myślimy, że…, bo na zdjęciu…”.

3. Nie wiemy

Czego nie da się ustalić z tego zdjęcia (kiedy, gdzie, kto)? Gdzie można by to sprawdzić?

4. Pytam

Zapiszcie dwa pytania otwarte do osoby, która jest na zdjęciu albo je zrobiła.

5. Porównuję

Co jest podobne, a co inne w waszej codzienności?

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 1, karta pracy

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

LEKCJA 2. GŁOSY SĄSIADÓW

Uczniowie słuchają krótkich relacji mieszkańców familoków i uczą się zadawać pytania, które otwierają rozmowę.

Po lekcji uczestnicy: odróżniają w relacji informację, przeżycie i uogólnienie; wiedzą, czego nie można uogólnić z jednej historii; układają pytania otwarte i znają zasady zgody na nagranie.

Przygotuj

- prezentację „Lekcja 2” (9 slajdów) i głośnik; nagrania są na familokirybnika.pl/historie/,
- 3 relacje (s. 2) – pociąć wzdłuż linii; przy więcej niż 3 grupach relacje się powtarzają; transkrypcje są na kartach,
- słowniczek i zasady (s. 3) – jeden na grupę albo wyświetlony,
- kartę pracy 2 dla każdej grupy (s. 4) i zadanie domowe dla każdego (s. 5),
- zakreślacze w trzech kolorach.

Czas	Etap	Co robimy
0–5 min	Wejście	Slajd 2: „Ilu sąsiadów znacie z imienia?” Krótka runda.
5–15 min	Wspólny odsłuch	Slajd 3: „Z kluczem na szyi” (41 s) – słuchamy bez notowania, każdy mówi jedno zdanie, które zapamiętał. Slajd 4: „Baba i chłop” (38 s) – słuchamy z tekstem i razem zaznaczamy informację, przeżycie i uogólnienie.
15–27 min	Praca w grupach	Slajd 5. Każda grupa dostaje jedną relację (karty s. 2) i wypełnia część A karty pracy 2. Słowniczek: slajd 6.
27–37 min	Warsztat pytań	Slajd 7: zamieniamy pytania zamknięte na otwarte. Grupa zapisuje trzy pytania otwarte (część B); każdy przepisuje je na swoje zadanie domowe.
37–42 min	Zgoda	Slajd 8: cztery zasady rozmowy i nagrania.
42–45 min	Zadanie domowe	Slajd 9: rozmowa z kimś starszym (s. 5).

Klucz do slajdu 4 („Baba i chłop”): informacja – „mieszkałam z mamą i siostrą”; przeżycie – „wychowywałam się bez taty”; uogólnienie – „w takiej typowej rodzinie baba robiła wszystkie domowe rzeczy”. Ważne: narratorka mówi „z tego, co wiem”, a u niej w domu było inaczej. To dobry przykład, dlaczego nie uogólniamy z jednej relacji.

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 2, s. 1

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

RELACJA 1 · 41 S

Z kluczem na szyi

> Ja najbardziej pamiętam to, że chodziłam do szkoły i wracałam do domu z kluczem na szyi, bo mamy nie było, mama pracowała. Zostawiało się tornister w domu, coś tam się jadło, co było przygotowane, i od razu szło się na dwór. Nazywaliśmy to „na plac", chodziliśmy na plac.
>
> P. LUCYNA · NAGRANIE PROJEKTU 2026

Posłuchaj

RELACJA 2 · 38 S

Baba i chłop

> No u mnie w doma nie było takiego typowego podziału, bo mieszkałam z mamą i siostrą. Taty nie było, wychowywałam się bez taty. Ale z tego, co wiem, to tak w takiej typowej rodzinie, no to baba robiła wszystkie domowe rzeczy, a chłop łaził do roboty i się tam gotowaniem czy sprzątaniem nie zajmował w chałpie. Jakieś takie męskie robótki to tam po robocie oczywiście robił. Ale generalnie cały dom na głowie miała kobieta, czyli baba.
>
> P. LUCYNA · NAGRANIE PROJEKTU 2026

Posłuchaj

RELACJA 3 · 61 S

Poduszeczka na parapecie

> W familokach życie toczyło się wspólne. Zawsze była jakaś babcia albo jakaś mama, która przy gotowaniu obiadu miała poduszeczkę na parapecie i patrzyła na świat, i wiedziała, co się dzieje i gdzie. Wszystkie dzieci były nasze, czyli każda mama wiedziała, czyje to jest dziecko, i nie bała się upomnieć tego drugiego. [...] A wieczorami się siadało na tych schodkach [...] i się siedziało, i się gwarzyło, i rozprawiało. Natomiast wszystkie imprezy domowe — urodziny, święta, cokolwiek — były śpiewane.
>
> SŁUCHACZKI UNIWERSYTETU TRZECIEGO WIEKU · NAGRANIE PROJEKTU 2026

Posłuchaj

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra"

SŁOWNICZEK ŚLĄSKICH SŁÓW Z PROJEKTU

plac – wspólna przestrzeń między familokami (w relacjach: „chodziliśmy na plac”)

chlywik – budynek gospodarczy przy familoku

sień – klatka schodowa, korytarz

klopsztanga – trzepak

w doma – w domu

chałpa – dom

baba, chłop – żona, mąż (potocznie)

łazić do roboty – chodzić do pracy

gwarzyć – gawędzić, rozmawiać

szychta – zmiana w kopalni

gruba – kopalnia

PYTANIA ZAMKNIĘTE I OTWARTE

Zamknięte (odpowiedź: tak/nie)	Otwarte (zaprasza do opowieści)
Czy bawiliście się na placu?	Proszę opowiedzieć, w co bawiły się dzieci na placu.
Czy sąsiedzi się znali?	Jak wyglądało spotkanie z sąsiadami w zwykły dzień?
Czy tata pracował na kopalni?	Jak praca na kopalni zmieniała dzień całej rodziny?
Czy było ciężko?	Co było najtrudniejsze, a co najmilsze w życiu w familoku?

CZTERY ZASADY ROZMOWY

1. Mówię, po co rozmawiam i co zrobię z zapisem.
2. Pytam o zgodę na nagranie i osobno o zgodę na pokazanie go innym.
3. Rozmówca może nie odpowiedzieć, przerwać albo później się wycofać.
4. Na końcu pytam: „Czy jest coś, czego nie chce Pan/Pani pokazywać innym?”

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

KARTA PRACY 2. SŁUCHAMY RELACJI

Imiona: Numer karty:

Część A: praca z jedną relacją. Część B: każdy pisze własne pytania.

A1. Zdanie, które zostaje

Co zapamiętaliście po pierwszym odsłuchu? Jedno zdanie.

A2. Informacja, przeżycie, uogólnienie

Wypiszcie po jednym przykładzie: informacja (da się porównać z innymi źródłami), przeżycie (jak ktoś to zapamiętał), uogólnienie lub ocena (jeśli jest).

A3. Słowa

Jakie śląskie słowa usłyszeliście? Co znaczą?

A4. Czego nie wiemy

Czego nie można uogólnić z tej jednej relacji? Gdzie to sprawdzić?

B. Nasze trzy pytania otwarte

Do kogoś starszego: o dom, plac, pracę albo sąsiadów. Każdy przepisze je na swoje zadanie domowe.

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 2, karta pracy

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

ZADANIE DOMOWE: ROZMOWA Z KIMŚ STARSZYM

Imię:

Porozmawiaj 10–15 minut z babcią, dziadkiem, sąsiadem albo kimś z rodziny o tym, jak mieszkali, gdy byli w twoim wieku. Nie musi to być familok.

Z kim rozmawiam

Imię lub „osoba z rodziny” – nie musisz podawać nazwiska. Czy zgodziła się na zapis?

Moje pytania

Wpisz pytania z lekcji i dopisz jedno, które przyszło ci do głowy w trakcie.

Co usłyszałem/usłyszałam

Pięć zdań. Zaznacz, co jest wspomnieniem rozmówcy, a co można by sprawdzić w innym źródle (gdzie?).

Jedno zdanie, które chcę zapamiętać

Cytat albo własnymi słowami.

> Jeśli rozmówca się zgodzi, historię, zdjęcie lub pamiątkę można przekazać do archiwum projektu: familokirybnika.pl/podziel-sie/. Oryginały zostają u właścicieli.

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 2, zadanie domowe

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

LEKCJA 3. CO SIĘ ZMIENIŁO I CO WARTO ZACHOWAĆ?

Uczniowie porównują źródła z różnych czasów, nazywają zmiany i decydują, co z dziedzictwa familoków warto chronić.

Po lekcji uczestnicy: porównują źródła z różnych okresów i nazywają zmianę; wiedzą, że o zachowaniu zabytku decydują ludzie i że ich interesy bywają różne; uzasadniają własne zdanie o tym, co warto zachować.

Przygotuj

- prezentację „Lekcja 3” (10 slajdów),
- 6 kart „wtedy i dziś” (s. 2–4, pociąć na pół),
- kartę pracy 3 dla każdej grupy (s. 5),
- dwie kartki: „ZGADZAM SIĘ” i „NIE ZGADZAM SIĘ” na przeciwległe ściany sali.

Czas	Etap	Co robimy
0–6 min	Wejście	Slajd 2: kopalnia w 1914 r. i w latach 70. Co się zmieniło? Slajd 3: kopalnia działała do 1999 r.
6–11 min	Nazwa z historii	Slajd 4: Rybnik w Polsce od 1922 r., od 1936 r. kopalnia nosi imię Józefa Rymera, pierwszego wojewody śląskiego. Nazwa miejsca to też źródło.
11–16 min	Dwa spojrzenia	Slajdy 5–6: w 1985 r. mieszkańcy chcieli przeprowadzki do bloków, a konserwatorzy chcieli chronić osiedle. Dziś: rejestr zabytków, remonty, odtworzone chlywiki.
16–28 min	Praca w grupach	Slajd 7. Każda grupa dostaje kartę „wtedy i dziś” i wypełnia kartę pracy 3.
28–38 min	Debata „linia opinii”	Slajd 8: czytasz jedno z trzech zdań, uczniowie stają bliżej kartki „zgadzam się” albo „nie zgadzam się”. Pytasz 2–3 osoby, dlaczego tam stoją.
38–45 min	Pięć rzeczy	Slajd 9: klasa wybiera pięć rzeczy z familoków, które warto zachować, i mówi, kto może o nie zadbać. Slajd 10: zadanie dodatkowe „Refotografia” (do domu).

Patriotyzm Jutra: nie chodzi o to, żeby uczniowie „polubili zabytki”. Chodzi o to, żeby zobaczyli, że o tym, co zostanie z ich miejsca, decydują ludzie, także oni.

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 3, s. 1

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MUZEUM HISTORII POLSKI
PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

KARTA 1 · WTEDY I DZIŚ

Kopalnia

1914 (PROJEKT)

Budynek szybu kopalni Römer, projekt Hansa Poelziga, 1914 · Architekturmuseum der TU Berlin, inw. 5358 · domena publiczna (CC0)

Projekt budynku szybu kopalni Römer, 1914 (rysunek architekta).

LATA 70. I DZIŚ

Kopalnia Rymer w Niedobczycach, lata 70. · fot. Lech Zielaskowski, Narodowe Archiwum Cyfrowe · domena publiczna

Kopalnia Rymer w latach 70. Wydobycie zakończono 20 października 1999 r.; dziś przy rondzie w Niedobczycach stoi koło wyciągowe z napisem „KWK Rymer 1896–1999”.

SITG Rybnik; FKZROW

KARTA 2 · WTEDY I DZIŚ

Plac

WTEDY

Wspólne zdjęcie przed familokiem · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Wspólne zdjęcie sąsiadów przed familokiem (data i miejsce nieznane).

DZIŚ

Plac przed domami, osiedle Rymer, 2026 · spacer 360° projektu · Stowarzyszenie Słowem w Twarz · CC BY 4.0

Plac na osiedlu Rymer, 2026. Wejścia do domów wychodzą na wspólną przestrzeń, na której dziś parkują samochody.

Pytanie: To prawdopodobnie nie ten sam plac. Co mimo to możecie porównać?

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 3, karty 1–2

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego · MUZEUM HISTORII POLSKI · PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

KARTA 3 · WTEDY I DZIŚ

Familok

WTEDY

Dzieci przy wejściu · album rodzinny mieszkańców, oprac. L. Hanak

Dzieci przy wejściu do domu (data i miejsce nieznane).

DZIŚ

Familok przy ul. gen. Andersa 30, styczeń 2022 · fot. Kamil Czaiński, Wikimedia Commons · CC BY-SA 4.0

Familok przy ul. gen. Andersa 30 opróżniono w 2022 r. Miasto zleciło remont: 12 mieszkań, ciepło z sieci zamiast pieców węglowych.

Gazeta Rybnicka

Pytanie: Kto powinien decydować o zabytku, w którym mieszkają ludzie?

KARTA 4 · WTEDY I DZIŚ

Chlywiki

WTEDY

> Wspólne sanitariaty i schowki znajdowały się w zabudowaniach gospodarczych usytuowanych między domami.
>
> GRYGLEWSKA 1990, O KOLONII Z LAT 1905–1906

Chlywiki służyły też na węgiel, drobny inwentarz i gołębie.

Miasto Rybnik

DZIŚ

Chlywiki przy ul. Paderewskiego, 2026 · spacer 360° projektu · Stowarzyszenie Słowem w Twarz · CC BY 4.0

Przy ul. Paderewskiego 31, 33 i 35 miasto odtworzyło chlywiki w dawnych wymiarach.

Miasto Rybnik

Pytanie: Do czego chlywiki służyły kiedyś, a do czego mogłyby służyć dziś?

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 3, karty 3–4

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego · Muzeum Historii Polski · Patriotyzm Jutra

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

KARTA 5 · WTEDY I DZIŚ

Mieszkanie

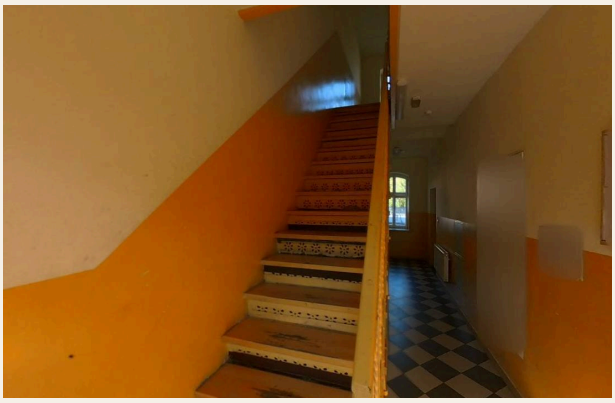
WTEDY

1906: mieszkania 41 i 63 m², bez wodociągu i kanalizacji.

1985: 75% budynków jest w złym stanie, łazienkę ma 63% mieszkań, centralne ogrzewanie 48%, gaz przewodowy 5,6%.

> Mieszkańcy czekają z nadzieją na przeprowadzkę do nowych bloków, nie postrzegają osiedla poprzez pryzmat walorów estetycznych, historycznych, zabytkowych, ale warunków bytu.
>
> GRYGLEWSKA 1990

DZIŚ

Sień familoka, 2026 · spacer 360° projektu · Stowarzyszenie Słowem w Twarz · CC BY 4.0

Sień familoka, 2026. Osiedle jest zabytkiem od 1990 r. (NID); miasto remontuje kolejne domy, np. przy ul. gen. Andersa 30 (Gazeta Rybnicka).

Pytanie: Czy można chronić zabytek i jednocześnie dobrze w nim mieszkać?

KARTA 6 · WTEDY I DZIŚ

Park

WTEDY

1938: gwarectwo kopalni Rymer zakłada park przy osiedlu.

1997: kopalnia przekazuje park miastu.

GPOnZ Rybnika 2022–2025; Nowiny

DZIŚ

Park im. Henryka Czempiela, 2019 · fot. Woziwoda, Wikimedia Commons · CC BY 3.0

Park im. Henryka Czempiela, 2019. Układ osiedla razem z parkiem jest chroniony jako zabytek.

Pytanie: Kto dziś dba o wspólną przestrzeń, którą kiedyś utrzymywała kopalnia?

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 3, karty 5–6

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego · Muzeum Historii Polski · Patriotyzm Jutra

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

KARTA PRACY 3. WTEDY I DZIŚ

Imiona: Numer karty:

Jedna karta „wtedy i dziś” na grupę. Odpowiadajcie w punktach.

1. Co zostało?

Co widać zarówno w starym, jak i w nowym źródle?

2. Co zniknęło albo się zmieniło?

Wypiszcie dwie zmiany.

3. Dlaczego?

Kto lub co spowodowało zmianę (kopalnia, miasto, mieszkańcy, czas)? Skąd to wiecie?

4. Co warto zachować?

Jedna rzecz z waszej karty i powód.

5. Kto może o to zadbać?

Miasto, mieszkańcy, szkoła, my? Co konkretnie można zrobić?

Refotografia (zadanie dodatkowe): znajdźcie na swoim osiedlu (albo w spacerze 360°) miejsce podobne do tego ze starego zdjęcia. Zróbcie zdjęcie z tego samego ujęcia i podpiszcie: miejsce, data, autor.

Stowarzyszenie Słowem w Twarz · Familoki Rybnika pamiętają zmianę · pakiet edukacyjny, wersja 2.0 · październik 2026 · Materiał dostępny na licencji: CC BY 4.0 (fotografie: zob. podpisy i przewodnik) · lekcja 3, karta pracy

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

MUZEUM HISTORII POLSKI

PATRIOTYZM JUTRA

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”